

NYOMTATOTT FOLKLÓR¹

Mass media és a népi kultúra

KÉRDÉSFELVETÉS

A „mass media felszabadította (liberate) a folklórt az úgynevezett alávettet osztályokba való korábbi bezártságából és a – mind pozitív, mind negatív – előítéletektől, amelyek megbélyegezték. A folklór mindenkié, nemcsak a kirekesztett, iskolázatlan tömegeké. Közös kulturális tulajdon, amely jellemzi gondolkodásmódunkat, hiedelmeinket és álmainkat, és azt a módot, ahogyan identitásunkat meghatározzuk” – írja könyvének bevezetőjében Dégh Linda² az amerikai folklór és a mass media kapcsolatáról. Majd állításának igazolására esettanulmányok során vizsgálja a jelenséget (legendák és mesék kereskedelmi célú felhasználása tévében, halotti emlékversek és megemlékezések az újságokban stb.).

Én úgy vélem – és e véleményem mellett szándékozom érvelni a következőkben –, ez túlságosan leegyszerűsítő, sőt naiv megítélése a jelenségnek. Nem ahhoz az attitűdhez kívánok ezzel csatlakozni, amely bármilyen civilizatorikus eszközben a népi kultúra pusztítóját látja, ám nem tudok osztozni a fentihez hasonló látszólag liberális nézetekben sem.

Még mielőtt megismertem volna Dégh Linda könyvét, hasonló tematikájú esettanulmányt készítettem³, és a szövegfolklorisztika módszereivel összehasonlítottam a *Háromszék* című napilapban megjelenő halotti megemlékezéseket az archaikus sirató műfajával. A hasonlóságok mellett számos különbség is feltűnt, ám ezekkel nem nagyon tudtam mit kezdeni. Ezek a kérdések jórészt a könyv megismerés után sem találtak válaszra. Néhány ezek közül.

Hogyan vált lehetségessé, hogy egy korábban szűk lokális közösség rítusa tágabb nyilvánosság elé kívánozzon? Mégha csak egy vidéki napilap nyilvánossága is az.

Milyen különbség van egy siratáson vagy gyásztoron való részvétel és az újságot kézbevéve a hátsó oldalra lapozó mozdulat – az apróhirdetést, a gyász hírt és a megemlékezést számbavevő tekintet – között?

Milyen más jelenségek kísérik ezt a változást, esetleg milyen ok-okozati összefüggés állapítható meg ezek és a nyomtatott folklór között?

Ezek és hasonló kérdések vezettek olyan problémák elemzéséhez, mint a variálódás vagy bizonyos motívumok arányváltozása a szövegekben és az

írásbeliség-szóbeliség viszonya. Úgy gondolom, nem véletlen, hogy akkor egy „felszabadulás előtti” műfajt hasonlítottam össze egy „felszabadulás utánival”. A műfajok összehasonlítása társadalmi-kulturális állapotok különbségét „érzi”.

Ezeknek elemzésére teszek most kísérletet.

ELMÉLETI KIINDULÓPONTOK

Ebben a perspektívában lényeges az írásbeliség problémája. De ez számomra nem a szövegfolklorisztika szempontjából, mint *írásba foglalt műveltség* fontos, hanem inkább mint kommunikációs helyzet, *az írás mint közvetítő közeg* és társadalmi hatásai. Így elméleti alapvetést is inkább a társadalomtudományok területén keresek.

Herman Bausinger figyelmeztet a német néprajztudományon belüli változás irányára, amelynek során a néprajz túllépett a bölcsészet, konkrétan a germanisztika körén, ezzel válaszolt a társadalomtudományok kihívására.⁴

A társadalomtudományos szempont a magyar néprajzban már régen polgárjogot nyert, de következetes alkalmazására kevés a példa. Habár a hagyományos anyagi-szellemi kultúra megkülönböztetés mellett már régóta jelen van az a társadalomnéprajz, ez gyakran csak kutatási területében különbözik az előzőektől, nem kérdésfeltevésben.

Számomra azonban mégis ez ad példát műfajszociológiai és történeti kitétekintésével egy olyan kontextuális elemzés elvégzéséhez, amely fő figyelmét nem annyira a népi kultúrára, mint annak a „magas” kultúrával való viszonyára, és ennek a viszonynak a történeti előzményeire irányítja, valamint olyan általánosnak nevezhető kulturális változásokra, mint például a globalizáció, amelyek befolyásolják mindkét kultúrát. A néprajzi szakirodalmon kívül még felhasználtam több olyan társadalomtudomány eredményeit, melyek fogalomrendszere megengedte számomra egyetlen elemzésben való összegzésüket.

Ezért egy általános kultúraelméleti kiindulópontot választok. Colin Cherry szerint „egyik társadalmat a másiktól az eltérő kommunikációs technológiák különböztetik meg. Ezeknek a technológiáknak gondolkodásmód- és érzelemirányító szerepük van”.⁵ Ez a társadalomszemlélet implicit módon magában hordoz egy olyan kultúraszemléletet, amely a kultúrát mint valami olyant definiálja, amelyet ezekkel a technológiákkal átadni, értelmezni, használni lehet, azaz **szimbólumok rendszereként**. Ez a technológiafelfogás sokkal tágabb mint egyszerű ipari technika, inkább olyan átfogó közeg, amely ember és világ közt közvetít. Így túl átfogó meghatározás ahhoz, hogy átlátható lehessen, ezért bizonyos tagolása szükséges. Habermas három típusú technológiát különít el: a környezet átalakítására, jelek forgalmazására, közlésére, valamint emberek ellenőrzésére szolgáló technológiák, ame-

lyeket Foucault kiegészít egy negyedikkel, a szubjektum önmagát átalakító technológiájával.⁶

Ezek a technológiák a valóságban azonban összefonódva, egymásba hatolva léteznek, így, habár ebben a dolgozatban a jelek forgalmazására, közlésére irányulót veszem közelebből szemügyre, nem kerülhetem el az összefüggésbe állítást a többivel.

A kommunikációs rendszerek (technológiák) lehetnek bilaterálisak és unilaterálisak. „Az unilaterális (egyoldalú) rendszerek korai példái a könyvek, folyóiratok és újságok; a film, a rádió és a televízió már újabb eszközök. Minden egyoldalú rendszer részben szakembereket is követel (pl. írók, előadók stb.), akik az egyoldalú kommunikáció forrásainak tekinthetők, részben pedig a rendszerhez megfelelő szervező testület is szükséges (kiadók, adóállomások stb.). Ezzel szemben a kétoldalú rendszerekhez, mint például a telefonszolgáltatás, csak az utóbb említett szervezőtestület (postahivatal) szükséges”.⁷

Ha a legkorábbi egyoldalú rendszer a könyv, akkor a beszéd a legelső kétoldalú rendszer. Ez közvetlen formájában még közvetítő testületet sem igényel. Így rendelkezik azzal az autonóm státussal, amelyet a bonyolultabb rendszerek már elvesztettek.

A szóbeliségen alapuló kultúrák összehasonlítása az írásbeliségen alapuló kultúrákkal, tehát nemcsak a „népi” és „magas” kultúrák különbözőségéről árul el valamit, hanem olyan általános változásokról is, mint napjaink tömegkultúra néven emlegetett jelensége.

NÉPI KULTÚRA – MAGAS KULTÚRA

Dégh Linda idézetében általam kiemelt kifejezés a *felszabadulás*. Ez felfogásában magában hordoz egy hierarchikus viszonyt. A népi kultúrának ki kellett szabadulnia bezártságából a magas kultúra alól, elsajátítva annak technológiáit is. De ez a folyamat korántsem ilyen egyértelmű.

Az írástudás mint a magas kultúra elsajátításának és művelésének módja fontos kérdéskört implikál. Az írás tanítása nem eleme a spontán szocializációnak, mint a beszéd, vagy a gesztusnyelv. Az iskolához, tehát többé-kevésbé központosított intézményhez kötődik, ezáltal a mindenkori egyházi és világi hatalomhoz is. Ennek a kötődésnek történeti jellege van, azaz korszakonként változik.

Mint kommunikációs kód, az írás, valószínűleg nem ilyen (hatalmi) célt szolgált, hanem egy már létező nyelvnek, beszédnek rögzítésére született. De az elsődleges funkciója mellett technikai újítás jellege révén magában hordozta a kitulajdonítás lehetőségét.

Európában a magas kultúra és az írásbeliség a középkor és a kora újkor történelmének folyamán kapcsolódott szorosan össze. Peter Burke, a népi kultúra történeti monográfusa szerint a kora középkorban a vezető társadalmi

rétegek, papok és a nemesek részt vettek a köznép farsangi mulatozásán, osztoztak a populáris kultúrában, jól ismerték és gyakorolták is. A fő különbség köztük és a köznép között, hogy míg azoknak egyetlen kultúrájuk volt, ők rendelkeztek egy írásbeliségen és saját hagyományokon alapuló második kultúrával is. A magas és populáris kultúra közti szakadás akkor történt meg, amikor a felső osztályok kivonultak a populáris kultúra színtereiről. Ez a reneszánsz, valamint a reformáció korában történt. Burke szerint ennek társadalmi és gazdasági okai is voltak, mint például a nemeseknek katonai szerepük csökkentésekor új jogi alapot kellett találniuk kiváltságai fenntartásához, így fokozottan fordultak a kifinomult műveltség és az erkölcsi normák hangsúlyozása fele. Ez azonban eltávolította a populáris kultúrától őket. A papság kivonulása a reformáció hatására történt meg, a protestáns prédikátor szerepe méltóságot és távolságtartást követel, elítélve a vidéki plébánosok népközeli attitűdjeit. A szentek kultuszának betiltása és a búcsúalkalmak megszűnte szintén növelte a távolságot az elitkultúra és a populáris kultúra között.⁸

A katolikus papság körében az ellenreformáció szintén szigorító rendeletekkel szabályozta a „túlkapásokat”, a köznéphez való túl közvetlen viszonyt.

A reformáció ugyanakkor meghirdette a népi kultúra reformját is. Ennek jó példája Luther német bibliafordítása. Ez a paradigmaticus példa ugyanakkor azt is szemlélteti, hogy az írásbeliség miként vezet bizonyos kulturális homogenizálódáshoz: a középnémet dialektus, a biblia nyelve nemcsak az irodalom, de az egész német nemzeti kultúra kialakulásában fontos szerepet játszott. Ez azonban együtt járt a többi lokális kultúra gyengülésével, sőt pusztulásával, azaz korábbi zártságuk (autonómiájuk) megszűntével.

A bibliafordításhoz olvasóközönséget is kellett képezni: ez hatékony oktatási rendszert jelentett, ugyanakkor ezen rendszer kiépítésével lehetővé teszi kulcspozícióinak ellenőrzését. Emellett gazdasági okok is hozzájárultak az írástudás terjedéséhez: a nyomtatás feltalálása jövedelmező vállalkozássá tette az énekesfüzetek és ponyvaregények kiadását.

Ezek a változások jelzik, hogy a magas kultúra, miután kivonult a populáris kultúrából, és létrejött köztük egy szakadék, éppen a kivonuláskor monopolizált eszközzel, az írástudással próbál hatni az alávetett tömegek kultúrájára, ezáltal gyakorolva hatalmát. Ám az „írástudói hatalom” csak addig tartható fenn, amíg vannak belőle kizárt rétegek. Az analfabetizmus fokozatos csökkenésével azonban úgy tűnhet, hogy az írástudással a köznép „felszabadul”, megszerzi a hatalomban való részesedést, holott az uralkodó osztály csak akkor engedi át az írásbeliséget, amikor már nincs rá szüksége az önlegitimációhoz. Ez a folyamat akkor játszódik le, amikor a „művelt” nemesség kezéből a hatalom a vállalkozók, a polgárság kezébe kerül. Ez a nyomtatás felfedezésének és szélesebb körben való elterjedésének is kora. Habár ezek a folyamatok főleg Európa nyugati felében játszódtak gyorsan

le, Kelet- és Közép Európában is a XIX. század végéig elég hangsúlyosan végbementek.

Ebből a nézőpontból napjaink értelmiségeinek elbizonytalanodása szintén társadalmi okokkal magyarázható: a hagyományos „értelmiségi szolgáltatások a kognitív igazság, a morális ítélkezés, és az esztétikai ízlés kérdéseire adott autoratív válaszok” elvesztették társadalmi relevanciájukat. Az újkeletű abszolutista állam „autoritás nélkül is hatékonyan működik, pontosabban ez a hatékonyság az autoritás jelentéktelenné tételének a függvénye”. Igaz, hogy az „autoratív válaszok” szükségletének csökkenésével növekedett az értelmiségi viták szabadsága, ez azonban azért lehetséges, mert a „politikai hatalom túltette magát a korábbi legitimációs függőségén.” A hatalom főleg a piacfüggőség növelésével terjeszkedik. „A piacfüggőség az olyan (technikai, társadalmi, pszichológiai, egzisztenciális) képességek szétrombolásával érhető el, amely nem jár együtt a piacon értékesíthető áruk használatával. Minél tökéletesebb a rombolás, annál inkább szükség van olyan új képességekre, amelyek szervesen kapcsolódnak a piac által nyújtott eszközökhöz”.⁹ Az értelmiségi azonban nem rendelkezik a piac ellenőrzésének lehetőségével, sőt ő maga is alá van rendelve törvényeinek. Ennek a folyamatnak a kezdeti fázisában a fentebb leírtak szerint döntő szerepet is játszott: a népi kultúra „reformja” nyitotta meg azt az utat, amelyen keresztül elképzelhető a kulturális „felemelkedés” – az oktatás segítségével –, de ugyanakkor nemcsak az anyagi, hanem bizonyos szellemi termékek fogyasztójává válás is.

Ugyanazok a folyamatok, amelyek a magas kultúra társadalmi relevanciáját csökkentik, hozzák magukkal a népi kultúra „felszabadulását”, ezzel felszámolva a korábbi alávett osztályokhoz kötöttségét, azaz önellátásba kényszerítését, ezzel együtt különleges státusát is, melyet éppen azon a képességei révén tartott fenn – többek közt a közvetlen kommunikáció is ilyen –, amelyek nem függték össze a piacon található áruk használatával. Ebben a perspektívában a folklór „felszabadulása” sem más, mint autonómiájának csökkenése és bizonyos homogenizálódás, azaz olyan jellemzőinek elvesztése, amelyek mint értékei jelentek meg.

KULTURÁLIS ÉS INDIVIDUÁLIS AUTONÓMIA

Itt az ideje, hogy tisztázzam a már használt kulturális autonómia fogalmát. Ezt a mulasztást most szeretném pótolni, s mivel eddig is a népi kultúra kapcsán került szóba, ennek példájával szeretném illusztrálni.

Egy aránylag zárt lokális közösség rendelkezik bizonyos társadalmi-kulturális önállósággal, környezetéhez képest. Ez azt jelenti, hogy társadalmilag teljesértékű tagjává többnyire csak az válik, aki beleszületik a közösségbe, illetve rokonsági kapcsolatba kerül valakivel; kulturálisan az ilyen közösséget egy zárt világgép jellemzi. Nem egy olyan zártságra gondolok,

amely minden külső hatást lehetetlenné tesz, hanem inkább olyan típusú organikus önállóságra, amely képes bizonyos hatásokat integrálni. Ebből a szempontból a kulturális elemek migrációja nem kizárt, hanem ezek átvételekor részévé válnak a már meglévő elemekből felépülő és működő rendszerek.¹⁰ Egy ilyen rendszernek fő szervező elve a hagyomány. Ennek kiemelt szerepe abból adódik, hogy stabil környezeti feltételek mellett a konzervativizmus látszik a leghatékonyabb öfenntartó elvnek, amely már több generáción keresztül hatékonynak bizonyult. Ugyanakkor ez biztosítja a szélsőségek elkerülését, közös ismerete nem tesz lehetségessé olyan egyéni vállalkozásokat, amelyek veszélyeztetnék a közösség egészét. Ez persze az egyéni szabadság korlátozásával jár, de ezt csak akkor érzékelik így a tagjai, ha tapasztalatuk van más hatékony stratégiákról is, különben mint egyetlen lehetséges életforma jelenik meg számukra.

Malinowski a hagyomány közösségi és nyilvános voltát azért tartja fontosnak, mert ezek biztosítják annak „tisztaságát”, autentikus voltát. A szóbeliségen alapuló kultúra nem rendelkezik más rögzítési lehetőséggel az emberi memórián kívül, ezért – habár létezhetnek „törvénytudók” – szabályai érvényességét csak a nyilvános rítusokon és közös recitációkon biztosíthatja. „Ezek az elvek magyarázzák a primitív vallások ortodoxiáját és teszik bocsánatosá intoleranciájukat. Egy primitív közösség minden tagja számára nemcsak a morál, de a dogmák is azonosak kell hogy legyenek. Amíg a vadak hiedelmeit értelmetlen babonáknak tekintették, gyerekes és téves képzelgéseknek, vagy legjobb esetben mint korai filozófiai spekulációknak, nehezen volt érthető, miért ragaszkodnak olyan makacsul és annyi hittel hozzájuk. De ahogyan megértjük, hogy minden vallásos kánon egy vitális erő számára, hogy minden dogma kötőanyag a szociális felépítménye számára, mert belőle származik egész erkölce, szociális kohéziója és mentális rendszere – könnyen megérthetjük, hogy nem engedheti meg magának a toleranciát. Ugyanilyen világos, hogy a »babonával« játszva lerombolhatjuk egész erkölcsi rendszerét, ki tudja, milyen eséllyel, arra, hogy újat állítsunk helyébe”.¹¹

Ezzel szemben az írásbeliségen alapuló kultúrák – az unilaterális rendszerekre jellemzően – rögzítik a szövegeket, és ezeknek interpretációja többé már nem az egész közösség, hanem csak bizonyos specialisták, az írástudók feladata-kiváltsága.

Európában, az 1683-as németországi példát elemezve David Warren Sabean bemutatja, hogyan állt ellen egy tizenhárom éves boszorkány az iskolamester által szó szerint követelt vallásos szöveg megtanulásának, ezzel tiltakozva az írott kultúra ellen, inkább lakatot tett a szájára, minthogy a rögzített szöveggel együtt elismerje az azt diktáló hatalmat. Ez azt is jelzi, milyen fontosságot tulajdonított a szóbeliségben élő ember a kötött szövegnek.¹²

A nyilvánosság, mint a társadalom egyik leglényegesebb eleme nemcsak a kommunikáció lehetőségét hordozza magában, de az egyén identitása is csak nyilvános térben juthat kifejezésre. Az ilyen típusú nyilvánosságra jó példa a középkori nemesi nyilvánosság. Ez a hangúlyosan „reprezentatív nyilvánosság”¹³ személyi jelképekhez van kötve, fegyverekhez, viselethez, retorikához stb., amelyeken keresztül megnyilvánul viselőjük társadalmi és személyes identitása. Ehhez a fajta nyilvánossághoz mint háttér – akik előtt megjelenítődik – szolgál a köznép. Kiegészítője a „plebejus” nyilvánosság, amely maga is rendelkezik jól meghatározott jelképekkel, de társadalmi hovatartozását nemcsak ezeken keresztül juttatja kifejezésre, hanem az előtte álló megjelenített nemesi identitás parodizálásával, ellenpontozásával is. Az ilyen parodisztikus alkalmaknak megvolt a maguk ritualizált rendje: a karnevál és más hasonló típusú ünnepek formájában. Az ilyen intézményesült alkalmak szintén nagymértékben lehetőséget adtak bizonyos szimbólumok újra- és újraértelmezésére, ez által teremtve meg a „kultúrán való meditációt”. Ez a folyamat véges számú stabilnak mondható szimbólum ciklikus nyilvános feldolgozást jelentette, ezáltal feloldva a társadalmi feszültségeket.

Ez a típusú nyilvánosság azonban gyökeres változáson ment át a polgárosodás és később a mass mediák térhódítása révén. Ez a változás, amely a „kultúrán elmélkedő közönséget” átalakította a kultúrát fogyasztó közösséggé. A társadalmi nyilvánosság, bár látszólag kiterjedésben növekedett, valójában olyan mértékben beszűkült, hogy gyakorlatilag napjaink tévénező családtagjaikkal is csak az egy szobában ülés „közösségét” élik meg. Magánügy az értelmezés. Ezt a folyamatot Jürgen Habermas az idézett könyvében részletesen elemzi. Itt mindig újabb szimbólumokra van szükség, amely a kisszámú stabil szimbólum helyett olyan szimbólumpluralizmust eredményez, amely során nem jut idő azokon elmélkedni, sőt már az elmélkedést is kész vitafórumok és „talk-show”-k formájában kitulajdonította ugyanaz a piac, amely a szimbólumáradatot produkálja.

Ennek következtében nemcsak az „új” jelképek kerülnek nyilvánosság elé, hanem a már meglévők is inflálódnak: egy szintre kerülnek az eddig vitális jelentőségű és erejű szimbólumok az üzleti céllal létrehozott és forgalmazott klisékkel.

Az egyén számára, aki identitását a rendelkezésre álló szimbólumokkal határozza meg, ez a szimbólumpluralizmus olyan helyzetet teremt, amelyben az eddigi aránylag stabil identitását egy bizonytalanabb, decentralizáltabb individuomtípus veszi át. Ez, ellentétben az eddigi stabil értékrenddel és határozott ítéletekkel rendelkező személyiséggel, egy olyan nyitott és befolyásolható individuomot hozott létre, amely mindig az aktuálisan felkínált szimbólumokat teszi önmeghatározása eszközeivé.

Ez a változás két alapvető attitűdöt váltott ki a társadalomkutatókból. Van akik – mint a fentebb idézett Malinowski – a zárt világképek pusztulását

látják, a belülről jövő döntések helyett a befolyásolhatóságot és instabilitást hangsúlyozzák. Ennek az álláspontnak markáns képviselője a sokat vitatott „egydimenziós ember” elmélete,¹⁴ amely a technikai civilizáció által teljesen irányítható személyiséget rajzolja meg. Riesman ellentétpárja a „belülről” illetve „kívülről” irányított személyiségről szintén a folyamat negatív következményeit hangsúlyozza. Az „irányítúvel” rendelkező belülről irányított ember saját világtájak szerint tájékozódik, ellentétben a kívülről irányítottal, aki érzékeny „radarjával” fogja fel az éppen aktuális erőtereket.¹⁵

Ezzel szemben néhány kutató kiemeli a jelenség pozitív következményeit: pl. Lerner „mobil személyiség”-e, akinek fő jellemvonása az empátia-készség, elfogadja a változásokat és nagyobb mobilitással rendelkezik.¹⁶ McLuhan elmélete a Guttenberg-galaxisról szintén inkább a modern mass media által létrehozott kultúrát, mint „organikus”-at szemléli, ebből a nézőpontból nyilvánvaló, hogy egy ilyen kultúra nem lehet kisebb kiterjedésű, mint a „globális falu”.¹⁷

A nemrég kikristályosodott tudományág a pszichohistória, figyelemreméltó szempontot ajánl, az emberi pszichét mint a történelem során folytonosan változó rendszert vizsgálja, elfogadva azt a kiindulópontot, hogy társadalom és egyén nem különválasztható.¹⁸

Autonóm személyiség nem létezhet társadalmi nyilvánosság nélkül. Az ilyen elképzelés azért paradoxon, mert ha nincs nyilvánosság, ahol konfrontálódhatnak a vélemények, az individuális autonómia csak önméltózkodás lehet. Ám éppen a nyilvánosság leszűkülése, a magánszféra kiterjedése által lehetetlenné teszi az autonóm individuum társadalmi méretű kialakulását.

A történelem folyamán minden társadalomban az egyén rendelkezett bizonyos jól meghatározott társadalmi identitással (csoport-, foglalkozási identitás stb.), ez fontos komponensét adta közösségi identitásának a lokális hovatartozása mellett. De amikor már az életformák is olyan mértékben homogenizálódnak, mint manapság (ennek nem mindenhol a „fogyasztói társadalom” az oka), a társadalmi identitás is egyre inkább elveszíti jelentését. Az ilyen típusú változás hatására Eric Hosbabwm szerint az emberek csoportidentitásokba menekülnek, hogy életformájukat védjék és megtalálják hovatartozásukat. Ez a szeparatizmus és xenofóbia egyik fő kiváltó oka.¹⁹

A relativizálódott és elveszített lokális és társadalmi identitások helyét veszi át a nacionalizmus és fundamentalizmus. Ezek a mi-csoport kizárólagosságát hirdető ideológiák egy olyanfajta „csoportegoizmust” alakítanak ki, amely intoleranciájában gyakran tútesz a primitívnek nevezett társadalmak tribalizmusán is.

ÖSSZEFOGLALÁS

A nyomtatott folklór jelenségének kapcsán, a népi kultúra változásai irányát próbáltam nyomon követni. Az írás mint az első egyirányú kommunikációs rendszer egy olyan folyamat kezdetén áll, amelynek következő lépéscsofokai az egyre tökéletesedő tömegkommunikációs eszközök (nyomtatás, rádió, tv stb.).

A jelenséghez kötődő különböző elméletek számbavételével a folyamat több fontos aspektusát különíthetjük el: egyrészt a globális kultúra kialakulása fele tart, amely az autonóm, lokális kultúrák visszaszorulásával jár együtt, másrészt egy új típusú személyiség kialakulása fele tart, amely decentralizáltabb a korábbiaknál, de nyitottabb a változások befogadására, ugyanakkor társadalmilag ez olyan homogenizációval, irányvesztéssel jár együtt, amelynek hatására az emberek elvesztik jól definiált társadalmi szerepeiket, pusztán csoportidentitásra (a valahova tartozás túlhangsúlyozására) cserélik társadalmi identitásukat.

Ez azonban gyakran csak az Ego kiterjesztése.

JEGYZETEK

1. Rövidebb formában elhangzott előadás a Kriza János Társaság 1995. nov. 11-én, *Kultúra, írásbeliség, írott folklór* címmel tartott vándorgyűlésén.
2. Dégh 1994, 2.
3. Siratás ma a „Háromszék”-ben. 1994 február. Kézirat.
4. Bausinger 1983, 95.
5. Cherry 1983, 95.
6. Foucault 1995, 44.
7. Cherry 1983, 101.
8. Burke 1991.
9. Bauman 1993, 9–11.
10. Ezért többet árult el egy ilyen kultúráról annak vizsgálata, hogy az átvett elemeket miként módosítja, látja el újabb jelentésekkel, állítja összefüggésbe a már meglévőkkel, mint azok pusztá felleltározása.
11. Malinowski 1993, 104–106.
12. Sabeau 1988, 188.
13. Habermas 1993, 58.
14. Marcuse 1990.
15. Riesman 1973.
16. idézi Burke 1991, 26.
17. Halász 1985.
18. Botond 1991.
19. Hosbabwm 1994, 65.

IRODALOM

BAUMANN, Zygmunt

1993 Van-e posztmodern szociológia? Replika 9–10. 7–21.

BAUSINGER, Herman

1995 Népi kultúra a technikai korában. Bp.

BOTOND Ágnes

1991 Pszichohistória – avagy a lélek történetiségének tudománya. Tkk, Bp.

BURKE, Peter

1991 Népi kultúra a kora újkori Európában. Bp.

CHERRY, Colin

1983 A kommunikációs robbanás. In: Hoppál Mihály és Niedermüller Péter (szerk.): Jelképek – kommunikáció – társadalmi gyakorlat. Válogatott tanulmányok a szimbolikus antropológia köréből. Bp. 95–109.

DÉGH Linda

1994 American folklore and the Mass Media. Bloomington

FOUCAULT, M.

1995 Szexualitás és egyedüllét. Helikon 1–2. 42–49.

HABERMAS, Jürgen

1993 A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Bp.

HALÁSZ László (szerk.)

1985 Vége a Gutenberg galaxisnak? Bp.

HOSBABWM, Eric J.

1994 Etnicitate și naționalism în Europa contemporană. Polis. 59–69.

MALINOWSKI, Bronoslav

1993 Magie, știință și religie. Iași

MARCUSE, Herbert

1990 Az egydimenziós ember. Bp.

REISMAN, David

1973 A magányos tömeg. Bp.

SABEAN, David Warren

1988 Az egység szent köteléke. A közösség egy tizenhárom éves boszorkány szemében (1683). In: Vári András (szerk.): Misszionáriusok a csónakban. Bp. 165–190.